

**ДІЯЛЬНІСТЬ МОСКВОФІЛЬСЬКИХ ТОВАРИСТВ У КОЛОМИЇ
ТА НА ПОКУТТІ (ДР. ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)**

У статті розглядається діяльність москвофільських товариств “Общество ім. М. Качковського”, “Дружній Лихвар”, та відомих галицьких москвофільських діячів І. Наумовича, М. Білоуса та В. Дудикевича у Коломиї та на Покутті у другій половині ХІХ та на початку ХХ століть.

Ключові слова: *Москвофільські товариства, Покуття, Східна Галичина, І. Наумович, М. Білоус, В. Дудикевич, “Общество ім. М. Качковського”.*

Москвофільство, як громадсько-політичний рух на західноукраїнських землях в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття, мало широке поширення та розвиток на Покутті, а особливо у місті Коломиї, - відомому тогочасному культурному та громадсько-політичному центрі Східної Галичини. Одним з найбільш відомих та популярним серед галицької інтелігенції та селянства було товариство “Общество ім. Михаїла Качковського”. Метою товариства було ширення науки та освіти серед “руського народу”. Для досягнення цієї мети використовувались наступні засоби:

- видання та поширення серед селянства науково-популярних дешевих книжечок та газет релігійного, виховного, наукового та економічного змісту;
- заснування бурс та стипендій для учнівської молоді;
- заснування читалень та організація при них курсів вивчення грамоті та хоровому співу;
- заснування товариств тверезості, торгівельних союзів, молочарських спілок, позичкових кас...

Однією з найбільш дієвих та організаційно зорганізованих була Коломийська філія “Общества ім. М. Качковського”.

Про застій та консерватизм усіх москвофільських товариств писав М. Драгоманов, одночасно він відмічав організаторський талант та здібності москвофільського діяча, священника І. Наумовича. Ця постать надзвичайно цікава, обдарована та водночас суперечлива, адже відношення до нього та його діяльності було неоднозначне серед його сучасників та теперішніх дослідників.

І. Наумович походив з родини священника, закінчив Львівську семінарію, в часи “Весни народів” 1848 р. був активним послідовником польських ідей розвитку Галичини та згодом перейшов у табір “Головної Руської Ради”. У 60 – х роках ХІХ ст. висунув ідею очищення церковного обряду від впливів католицького обряду. Був надзвичайно талановитим промовцем, популяризатором науки та організатором селянства. У період 1871 – 1881 рр. видавав в Коломиї, разом із видавцем та прихильником москвофільства М. Білоусом, газету для народу “Русская Рада”. Друкувалась газета частково кирилицею, дописували до неї маловідомі автори, а також сам І. Наумович, Михайло та Теодор Білоуси на господарські та політичні теми. Часопис інформував про події в Галичині, Буковині, поміщував передруки з інших видань. З кінця 1871 р. Наумович розпочав, там же в Коломиї, видавати доволі чистою народною мовою часопис “Наука”, де поміщував статті на господарські теми, оповідання про релігію та освіту, пропагував тверезий спосіб життя. У “Науці”, він помістив безліч своїх повістей та оповідань, однак всі вони не представляють жодної літературної вартості.

Усі біографи Наумовича відмічають, що він чудово розумів душу народу, його проблеми та потреби. Душе цікаво та оригінально вмів пояснити простому селянину догми, правила та головні церковні постулати. Багато приділяв уваги у своїй літературній та громадській діяльності давній історії Руси – України. Різні повчання, які стосувались освіти, пізнанню світу, природи й досягнення людського розуму, він вкладав в уста вчителя чи священника [11, с. 5].

За свою активну та громадську діяльність, він здобув значну популярність та прихильність серед селянства, тому неодноразово обирався послом до Галицького сейму (1861 – 1866 рр.) та до

австрійського парламенту (1873 – 1879 рр.) від москвофілів, де дуже активно вів депутатську діяльність, виступав в обороні “прав руського народу Галичини” [20, с. 160; 14, с. 4].

З постаттю І. Наумовича пов'язаний відомий політичний процес 1882 р. над москвофілами. Приводом став перехід на православ'я селян села Гнилички Збаражського повіту (сучасна Тернопільська область – Ю. П.), де І. Наумович використав непорозуміння селян з місцевим парохом, та байдужість до цієї проблеми львівської митрополичої адміністрації. Так, І. Наумович запропонував обуреним селянам прийняти православ'я, він хотів цим ніби то висловити протест проти збільшення чисельності єзуїтських місій у Галичині та проти переселення до Львова нового польського чернечого ордену так званих “змартвихстанців” [10, с. 298].

Це випадок використали поляки у своїх інтересах, щоб скомпрометувати греко – католицьку церкву та український народ, показати нелояльність їх до Австрії та правлячої династії. Для цього мав посприяти карний процес, що розпочався у Львові 12 червня 1882 р. На лаві підсудних опинилися: Адольф Добрянський – лідер русофілів закарпатської України та його дочка Ольга Грабар; Осип Марков – редактор часопису “Пролом”; Венедикт Площанський – редактор часопису “Слово”; о. Іван Наумович та Володимир Наумович – студент університету; о. Огоновський – редактор часопису “Родимий Листок” у Чернівцях; Ізидор Трембіцький – редактор часопису “Приятель Дітей” у Коломиї; Аполон Ничай – редактор часопису “Господарь і Промисленник” у Станіславові (тепер м. Івано-Франківськ – Ю.П.); І. Шпундер – селянин с. Гнилички на Тернопіллі; Олекса Залуський – селянин із м. Збараж (тепер райцентр на Тернопіллі – Ю.П.) [16, с. 3].

Проти них було висунуто звинувачення у державній зраді, через те, що вони ніби були в таємних відносинах із Мирославом Добрянським, сином Адольфа Добрянського, який був урядовцем російського міністерства внутрішніх справ та членом “Словянського общества” в Петербурзі, які прагнули відірвати Галичину, Буковину та Закарпаття від Австро – Угорщини. Керівниками цієї групи були А. Добрянський та І. Наумович.

До судового розслідування було долучено, вилучене під час обшуків, особисте листування обвинувачуваних осіб між собою та деякими відомими російськими громадськими та урядовими інституціями [16, с. 4].

Покази обвинувачуваних та свідків засвідчують на брак національної свідомості та відваги. Тільки двоє обвинувачуваних селян говорили на суді рідною мовою, всі інші зізнавались по - польськи, а О. Грабар та А. Добрянський по - німецьки.

Однак, в ході тридцяти трьох денних судових засідань, так і не було доведено факту державної зради, і тому кримінальний трибунал та присяжні визнали їх тільки у злочині порушення громадського спокою.

Згідно винесеного вироку І. Наумович отримав вісім місяців тюрми, В. Площанський п'ять місяців, селянину Шпундеру та міщанину Залуському три місяці тюрми [16, с. 396]. Та насправді, лише п'ять обвинувачуваних : А. Добрянський з дочкою, О. Марков, В. Площанський та І. Наумович були справжніми москвофілами і підтримували безпосередні зносини із діячами Росії, отримували від них грошову допомогу [13, с. 162, 450].

У 1874 р. у Коломиї, І. Наумович засновує москвофільське “Общество ім. М. Качковського” (надалі – “Общество...”), назване в честь згаданого вже, відомого галицького мецената, урядовця Михайла Качковського. Він раптово помер у Петербурзі повертаючись із подорожі по Скандинавії, та залишив після себе велику фундацію – 89 тисяч гульденів (для порівняння, місячна платня професора львівського університету становила 300,0 гульденів - Ю.П.) на освітні цілі. Всі ці кошти згодом перейшли на рахунок москвофільського “Общества...”, хоча цілий ряд дослідників вважає, що М. Качковського не слід за цей вчинок рахувати “твердим русофілом”.

Згідно із статутом, метою цього товариства, була освіта селян, для якого мало видавати товариство “популярні книжки про релігію, історію та мораль, господарство та повісті забавні й веселі. Аби простий чоловік переймив яку науку, - писав у першій книжечці “Общества...” під назвою

“З богом” Наумович, - то йому писати треба такою мовою, якою він сам говорить, бо високо вченої мови він не розуміє...” [9, с. 43].

Видання “Общества...”, що з 1876 р. переїхало разом із “Наукою” до Львова, виходили на переміну то чистішою народною мовою, то “язиком вищого слога”. Популяризаційний хист Наумовича, його вмільний підхід до селян, об’єднував навколо “Общества...” багатьох селян. Крім того, серед селян навмисно поширювали плітки, що товариство “Просвіта” засноване у 1868 р., є “панське” товариство, бо його головою в той час (1873 – 1875 рр.) був дідич В. Федорович, “Общество...”, - то “хлопське”.

Річні загальні збори “Общества...” відбувалися щороку в іншому місті Галичини, щоб таким чином дати можливість зацікавити ним широкі маси народу в різних частинах краю. Так збори відбувалися: в Коломиї (1874, 1880, 1887 рр.), в Галичі (1875 р.), у Львові (1876, 1877, 1882. 1891 рр.), в Стрию (1878 р.), в Станіславові (1879 р.), в Золочеві (1881 р.), в Дрогобичі (1883, 1888 рр.), в Тернополі (1884, 1890 рр.) [9, с. 43].

Наприкінці ХІХ ст. москвофільське “Общество...” мало понад десять тисяч членів, двадцять сім філій та близько 1400 читалень, правда багато з них мало дуже мало прихильників – читачів. Для порівняння, товариство “Просвіта” за період 1868 – 1914 років, згуртувало навколо себе до 37 тисяч членів, мало біля 90 філій та 2869 читалень . На це товариство, в перші роки його існування, звернули увагу М. Драгоманов та М. Павлик. Павлик, був на перших зборах “Общества...” в Коломиї у 1874 р., де його “втішив Наумович, що по – людськи заговорив до хлопів і про хлопів”.

Слушним є твердження Дмитра Донцова щодо взаємовпливу російської культури на українство, висловлене ним у праці “Модерне москвофільство”: “... високість російської культури - є догмою у нас. Жодна стаття, що трактує про російсько-українські теми, не обійдеться без низеньких реверансів на адресу сеї культури, без запевнень в глибокій пошані до неї... Українські письменники забули слова М. Драгоманова: “українська література доти не стане на свої міцні ноги, поки українські письменники не будуть брати всесвітні просвітні ідеї безпосередньо з Західної Європи, а не через Петербург чи Москву” [12, с. 16]. “Під модерним москвофільством я розумію поширену в певних колах нашої

інтелігенції, безграничну пошану перед російською культурою, і дивну якусь залежність від поглядів, пануючих в поступових російських кругах. Це не дає українству й досі вийти з пелюшок, - тяжіє над громадською думкою і громадським життям” [12, с. 4].

Нижче подаємо відомості щодо керівників та діяльності Коломийської філії “Общества ...” у досліджуваній період.

15 липня 1892 р. на черговому річному засіданні членів філії товариства ім. М. Качковського у м. Коломия було обрано новий виділ (провід – Ю.П.) . Так, головою виділу філії обрано др-а Василя Юрченка, членами проводу – Олексія Герасимовича, Михайла Білоуса, о. Миколу Красицького, М. Болехівського. Внесено пропозицію щоб виділ вніс протест проти введення українського фонетичного правопису в руських (українських – Ю.П.) школах, а також вирішили, щоб всі зобов’язались у випадку введення правопису, не відправляти своїх дітей до руської школи. Отець Кисілевський додав, щоб виділ звернувся до Центрального виділу товариства у Львові про поширення пропозиції Коломийської філії серед всіх філій Галичини [2, а. 2 – 3].

01.03.1900 р. у Коломиї відбулись загальні збори членів Коломийської філії товариства, головою товариства на новий термін обрано адвоката д-ра Володимира Дудикевича, членами – пароха у с. Нижній Вербіж о. Михайла Левицького, видавця Михайла Білоуса, міщанина Стефана Кушніра. Парох села Велика Кам’янка о. М. Мардарович виступив на зборах з приводу повної бездіяльності товариства “Галицько – Руська Матиця” у Львові, та з вимогою реорганізації та змін у діяльності товариства [2, а. 17].

07.09.1905 р. у Коломиї відбулися чергові загальні збори членів товариства. У цей день, після святкового богослужіння відбувся святковий похід по місту членів товариства з хоругвою та музикою. Дозвіл на проведення походу дало повітове староство, також магістрат надав дозвіл на проведення виставки у міському парку із використанням павільйонів для проведення засідань, та охороною поліції. Від міського уряду зібрання вітав М. Білоус, а зібрання проходило під охороною поліції. Однак, як слідує із скарг голови філії до Центрального виділу товариства у Львові,

дане святкування пройшло з порушенням правопорядку. Зокрема, були подані скарги на українську гімназійну молодь, яка закидала камінням учасників походу, викрикувала образливі репліки у їхню адресу, вночі були побиті вікна у помешканні М. Білоуса, В. Дудикевича та о. Копистянського, Повітовій раді та інших громадських приміщеннях, зірвано кілька прапорів [4, а. 5 – 6].

17.12.1908 р. відбулись чергові загальні збори членів Коломийської філії товариства. Згідно звіту голови філії В. Дудикевича, за звітний період у 1906 – 1907 рр., члени філії взяли активну участь в акціях по виборах до австрійського парламенту та до Галицького сейму на початку 1908 р. [3, а. 8].

В. Дудикевич відмітив допомогу, протягом цих років, зі сторони Повітової ради, зокрема її дозвіл та допомогу у відкритті по селах повіту “Пожарним дружинам” під проводом “Общества...”. Щорічно філія отримує від Повітової ради 200 корон допомоги. Філія числить 380 членів та 27 читалень, так у Коломиї 41 член, у Мишині – 22, Великій Кам’янці – 24. Головою товариства на новий термін обрано пароха с. Великий Ключів о. І. Манцібовича, членами виділу – пароха с. Назірна о. С. Крушельницького, міщан Ю. Кисілевського та Ю. Євлинського [3, а. 9].

Тут подаємо коротку біографічну довідку про діяльність Володимира Дудикевича. (04.01.1861 – 23.06.1923) – адвокат, один з лідерів галицьких москвофілів на початку ХХ ст. Працював адвокатом у Коломиї у 1892 – 1915 рр. Голова групи “новокурсників”, яка відстоювала повну державну єдність Галичини з Росією. У 1900 р. став засновником “Русской народной партии”. Входив до співзасновників та керівного ядра усіх москвофільських інституцій у Коломиї: бурси Свято – Михайлівського інституту, повітової філії “Общества ім. Качковського” та ін.

У Львові був членом Ставропільського інституту (від 1904 р.), членом редакцій москвофільських часописів “Русское слово” та “Прикарпатская Русь”. Депутат Галицького сейму з 1911 р. та до Віденського парламенту, де демонстративно розмовляв “москвофільським язичієм” та відверто відстоював інтереси Росії в Галичині. У Росії

вийшла навіть листівка з портретом Дудикевича, як видатного “русского” діяча в Галичині.

Перед початком першої світової війни, боячись відплати з боку австрійської влади, Дудикевич виїхав за межі Галичини. У м. Києві, разом зі своїми однодумцями заснував 11 серпня 1914 р. “Карпато – рускій освободительный Комитетъ” і того ж року був на прийомі у російського царя Миколи II. У 1917 р. втік з російськими військами, які відступали з Галичини й опинився на Поволжі, де його застав Жовтневий переворот 1917 р., після якого його завербували чекісти і дали йому завдання проводити роботу серед полонених галичан [15, с. 24].

18.12.1911 р. відбулись загальні збори членів Коломийської філії товариства, обрано новий склад. Головою товариства на новий термін обрано пароха с. Сопів о. Миколу Романовського, заступником Івана Цимбалюка, секретарем д-ра Івана Оробця, касиром Олену Лукашевич [2, а. 89].

Згідно із рішенням Центрального проводу товариства ім. М. Качковського від 17.05.1905 р. за № 35, Центральний провід вступив членом до цілого ряду товариств Галичини, зокрема у Коломії до кредитового товариства “Самопоміч”, “Інституту святого Михаїла”, “Торгово-промислового союзу” [5, а. 5]. Діяли також “Кредитовое общество “Прутъ”, “Мирный трудъ”, а “Власную помощь” перейменували на “Братская помощь”.

“Братство святого Архістратиґа Михаїла при руській греко-католицькій парохіяльній церкві в Коломії” засновано у березні 1866 р. Статут братства затверджений цісарсько-королівським намісництвом у Львові 24 березня 1866 р. та затверджений львівським митрополитом Спиридоном. Метою Братства було виховання своїх членів в дусі релігійної моралі, турбота про плекання греко-католицького обряду та добробуту церкви, матеріальна допомога членам братства та створення різних гуманітарних інституцій. Для досягнення даної мети Статут Братства передбачав утримання власної друкарні та бібліотеки, влаштування виставок, концертів, товариських зібрань та інше. 27 липня 1902 р. відбулися Загальні збори Братства під проводом його голови В.

Дудикевича у присутності 71 члена, які прийняли рішення відділити від Братства бурсу разом із нерухомістю по вул. Шевченка, 5 у Коломії. Його метою було передати бурсу у власність новоствореного москвофільського товариства “Свято-Михайлівський інститут”. Однак, тодішній греко-католицький парох Коломії о. Микола Семенів не погоджується із рішенням Загальних зборів Братства, обмежив Братство в праві розпорядження власністю, якого підтримав єпископ Станіславівський. Своім розпорядженням №131 від 12.06.1906 р. Галицьке намісництво розпустило Братство 09 травня 1910 р. за марнотратство, шкідливу діяльність Братства та ворожнечу із парохом. 15 жовтня 1921 р. польське староство передало новому пароху міста о. Олександрю Русину під управління майно та документацію Братства. Перші загальні збори відновленого Братства було скликано 28 лютого 1926 р. на яких обрано нову управу, тому до Братства святого архістратиґа Михаїла повернулося все давнє нерухоме та рухоме майно. Товариство припинило діяльність з приходом до Галичини радянської влади [19, с. 2 – 6].

Нажаль, неодноразові звинувачення та закиди австрійської влади та руської (української – Ю.П.) громадськості Галичини та Буковини протягом 60 – 90 – х років ХІХ століття, щодо отримання лідерами “рутенського” (москвофільського – Ю.П.) руху Я. Головацьким, А. Добрянським, Б. Дідицьким, І. Наумовичем, І. Гушалевичем та іншими грошових коштів від цілого ряду урядових та громадських інституцій Російської імперії, знаходили своє підтвердження в ході цілого ряду карних судових процесів та у листування російських панславистів з галицькими москвофілами.

Зокрема, в листі до М.Ф. Раєвського (православного священика російської амбасад у Відні, відомого слов’янофіла – Ю.П.) генерал від інфантерії, директор 2-го Московського кадетського корпусу А.В. Фрейганг, повідомляє про пересилку галичанам через Раєвського у квітні 1867 р. 5250 рублів зібраних у Москві під час проведення різних літературних вечорів. З них 1400 рублів просить передати для Я.

Головацького, “Руському театру” у Львові – 500 руб., та для Івана Наумовича з Коломиї – 350 руб. [13, с. 451].

Граф Дмитро Толстой, будучи міністром народної освіти Росії, передавав кошти з фондів свого міністерства на підтримку редагованої Б. Дідицьким москвофільської газети “Слово” у Львові, для прикладу у 1870 р. передано вексель на 1000 рублів [13, с. 432].

Напередодні першої світової війни, у зв’язку із посилення русофільської пропаганди на території Східної Галичини та Буковини, Галицьке намісництво у Львові поширювало циркуляри та розпорядження, так протягом вересня 1913 – серпня 1914 рр. вони стосувалися припинення діяльності у повітах “Бюро Посередництва” Общества ім. М. Качковського”, яке фінансувалося русофільським рятунковим комітетом під назвою “Русській спасительний Комітет в Львові” [7, а. 9]. На початку 1914 р. Бюро розсилало по повітах листи з пропозицією скласти списки селян, які мали потребу, для отримання по значно знижених цінах різного роду зернобобових продуктів, зокрема є списки замовлень понад 200 селян з Печеніжинського повіту [8, а. 18 – 24]. Даний комітет був під опікою та безпосереднім керівництвом відомого російського діяча – панслависта графа О. Бобринського, майбутнього генерал – губернатора Галичини у період першої світової війни.

Керуючись циркулярним розпорядженням Президії цісарсько – королівського намісництва у Львові, протягом 1914 рр., було укладено список москвофільських товариств по селах Печеніжинського повіту, так станом на 01 серпня 1914 р. діяли такі товариства: - с. Великий Ключів “Читальня та Каса позичкова при читальні імені М. Качковського” – голова о. Іван Манцібович; с. Уторопи “Читальня ім. М. Качковського” – голова Іван Кобринський; с. Текуча “Читальня ім. М. Качковського” – голова Іван Гудзійчук; с. Ковалівка “Читальня ім. М. Качковського”, “Власна поміч” – голова Микола Бурдуланюк; с. Середній Березів “Читальня ім. М. Качковського” – голова Микола Сулятицький, “Народна спілка” – голова Андрій Пасічанський; с. Баня Березів “Читальня ім. М. Качковського” – голова Микола Григорчук; с. Уторопи “Гімназійне

товариство “Русская дружина” – голова о. Іван Кобринський; с. Мишин “Пожежна дружина ім. М. Качковського” та “філія Львівського краєвого сільськогосподарського Союзу” – голова Михайло Миронюк – Заячук ; с. Стопчатів “Народна спілка” [8, а. 12] .

Початок першої світової війни, для українського населення Австро-Угорської імперії, представників різних політичних партій, товариств та їх симпатиків, став часом великих жертв та випробувань. Перебіг військових дій в перші місяці війни розгортався не на користь Австрії, тому віденські урядовці та військові розпочали розслідування причин цих катастрофічних невдач. В Галичині цю обставину використала польська урядова адміністрація та політичні партії, щоб цим самим скопроментувати все українське населення в москвофільській зраді австрійської держави. Згодом, це ж було використано і на Буковині.

Ще задовго до війни, повітовим староствами, були укладені списки політично “неблагодійних” осіб, більшість яких були представники (члени москвофільської партії, члени москвофільських товариств та їх прихильники) з різних соціальних верств: це сільські вїйти, священники, вчителі, дрібні урядовці, селяни.

Вже з середини серпня 1914 року. в Східній Галичині розпочалися масові арешти серед українського населення. В хід йшли найпідліші, нелюдські методи зведення старих політичних, національних чи побутових поррахунків між людьми. Найпоширенішим приводом для арешту були доноси про причетність тієї чи іншої особи до русофільської партії чи товариства, звинувачення у шпіонажі на користь Росії. Для прикладу, в Галичині до першої світової війни налічувалось близько 180 москвофільських кооператив [1]. Приводом до арешту були наявність у підозрюваного вдома передплати москвофільських часописів чи наявність книжок російською мовою або виданих в Росії, приналежність до православної релігійної громади.

Місцеві крайові кримінальні суди, поліцейські станиці та тюрми були переповнені арештантами звинуваченими у державній зраді. Вони утримувались в нелюдських умовах, серед кримінальних злочинців. Під час цієї кампанії, також були арештовані й представники українських

громадсько-політичних та освітніх організацій, греко-католицькі священники, вчителі та національно свідомі селяни.

Зважаючи на наближення лінії фронту до східногалицьких та буковинських міст, австрійські урядовці почали вживати заходів для скорішого вирішення долі арештантів. Однак, це призвело до масових езекуцій (страт – Ю.П.) серед підслідних завдяки спрощенню процедури дізнання. На тюремних подвір'ях та серед міських майданів практикувались показові страти “державних” злочинців, шляхом повішання. Сторінки галицьких часописів рясніли фотографіями з шибеницями та цинічними коментарями до них [18, с. 90 – 101].

Зокрема на Коломийщині було арештовано біля двадцяти священників, серед них парох с. Вербіж 78-річний о. Михайло Левицький, радник Коломийського суду О. Копистянський, парох с. Лісна Слобідка о. Павло Глібовицький та його син колишній посол до парламенту др. Микола Глібовицький, парох с. Сопів о. Михайло Романовський, колишній посол Миронюк-Заячук з Мишина. Також, на Косівщині було арештовано пароха о. О. Гелітовича та його сина суддю О. Гелітовича, суддю А. Гуллу у Косові, у с. Яблунові Печеніжинського повіту арештований аптекар А. Котлярчук [18, с. 75 – 77].

Як бачимо, надзвичайно активна освітньо-літературна та господарська діяльність москвофільських товариств у Коломиї та на Покутті у досліджуваний період, пов'язана у першу чергу із плідною працею у Коломиї відомих, харизматичних постатей москвофільського руху Східної Галичини, - І. Наумовича, братів Білоусів, В. Дудикевича. Коломия, після Львова, була до початку першої світової війни, відомим освітнім, публіцистичним та літературно – видавничим центром, де у різний час видавались поряд з радикальними та народовськими, ряд популярних серед селян москвофільських часописів. Але найбільшої популярності у досліджуваний період набуло русофільське товариство “Общество им. М. Качковского”, яке видавало безліч науково-популярних дешевих книжечок та газет релігійного, виховного, наукового та економічного змісту, засновувало хати – читальні, товариства тверезості, позичкові каси.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів у Львові (далі – ЦДАЛ). – Ф. 147, оп. 1, спр. 17 (Список москвофільських кооперативів в Галичині із зазначенням місцевостей без дати)
2. ЦДАЛ. – Ф. 182, оп. 1, спр. 41 (Матеріали про фінансово-господарську, організаційну та пропагандативну діяльність філії в Коломиї, 1886 – 1913 рр.)
3. ЦДАЛ. – Ф. 182, оп. 1, спр. 97 (Інформації й звіти про діяльність філій товариства в Коломиї та в Дрогобичі, 1886 – 1912 рр.)
4. ЦДАЛ. – Ф. 182, оп. 1, спр. 119 (Протоколи, листування та інші матеріали про підготовку і проведення загальних зборів членів товариства у Коломиї, 1905 р.)
5. ЦДАЛ. – Ф. 182, оп. 1, спр. 122 (Матеріали про організаційні і ідеологічні зв'язки товариства з іншими москвофільськими товариствами (список товариств), 1905 р.)
6. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФ). – Ф. 16, оп. 1, спр. 5 (Директивне розпорядження Президії ЦК Намісництва від 04 серпня 1914р. №18442 про ліквідацію діючих на території Галичини русофільських організацій та товариств.)
7. ДАІФ. – Ф. 16, оп. 1, спр. 16 (Циркуляри та розпорядження Президії ЦК Намісництва з Панами старостами (Печеніжинський повіт) про нагляд за діяльністю «Общества ім. М. Качковського» - читальня та іншими русофільськими товариствами..., 05.09.1913 – 25.08.1914 рр.)
8. ДАІФ. – Ф. 10 сч., оп. 1, спр. 20 (Переписка з ЦК Намісництвом про нагляд за діяльністю русофільських організацій та української націоналістичної організації «Січ» у Печеніжинському повіті, 02.12.1913 – 06.08.1914 рр.)
9. Андрусяк М. Нариси з історії галицького москвофільства / Михайло Андрусяк. – Львів: видання тов-ва “Просвіта”, 1935. – 78 с.
10. Андрусяк М. Як поступали галицькі москвофіли (від 70-х р.р. ХІХ – до світової війни) / Михайло Андрусяк // Життя і знання. – 1934. – Ч. 10. – с. 296 – 299.

11. Ваврикъ В.Р. Просвѣтитель Галицкой Руси / В. Ваврикъ. – Львов – Прага: Издание газеты “Русскій Голосъ”, 1926. – 104 с.
12. Донцов Д. Модерне москвофільство / Дмитро Донцов. – Київ: Друкарня 2-ої артїлі, 1913. – 30 с.
13. Зарубежные славяне и Россия. Документы архива М.Ф. Раевского (40 – 80 – е годы XIX века). – Москва: Наука, 1975. – 575 с.
14. Левицький К. Українські політики / К. Левицький. – Львів: Накладом вид. спілки “Діло”, 1937. – 108 с.
15. Плекан Юрій. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848 – 1918). Довідник / Ю. Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І.Я., 2012. – 140 с.
16. Стенографическій отчетъ изъ судебной росправы по дѣлу Ольги Грабаръ и товарищей. – Львовъ: Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1882. – 407 с.
17. Українська Загальна Енциклопедія: книга знання: у трьох томах. - Львів – Станіслав – Коломия: Вид – во “Рідна школа”, 1930 – 35. – т. 2. – 487 с.
18. Талергофскій Альманахъ. Пропамятная книга. – Вып. 1. – Львовъ, 1924. – 204 с.
19. Товариство “Братство св. Архистратига Михаїла при греко-католицькій церкві парохіяльній в Коломїї” / упор. М. Арсак, ред. І. Монолатій. – Коломия: Літопис Коломийський, 1993. – 32 с.
20. Ігор Чорновол. 199 депутатів Галицького сейму / І. Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2010. – 228 с.

Yu.Plekan

Activity of moscophile societies in Kolomyia and Pokuttya at the end of 19th century and the beginning of 20th century.

The article deals with the activity of moscophile society “Obshchestvo im. M.Kachkovskogo (Society named after M. Kachkovskyy”, “Druzhniy Lyhvar” and other famous Galych moscophile activists such as I.Naumovych, M.Bilous,

V.Dudekevych in Kolomyia and Pokuttya at the end of 19th century and the beginning of 20th century.

Key words: moscophile society, Pokuttya, Easten Galychyna, I.Naumovych, M.Bilous, V.Dudekevych, "Society named after M. Kachkovskyy".